

A CNN tekintete

Jean-Marie Charon

A Tien An Men tér diákjai, Bagdad robbanásoktól fényes ege, a moszkvai parlament épülete fölé emelkedő vastag füstnyaláb... Képek az utóbbi évek eseményeiből – sokuk a CNN védjegyét viseli. Íme az első ama két megfigyelés közül, melyekkel útjára indítanám dolgozatomat.

A második visszautal azokra a fejleményekre, melyek az elmúlt évtizedben történtek az európai televíziózásban: az általános hatósugarú csatornák száma mindenütt megnőtt. A kábel és a műhold lehetővé tette a tematikus csatornák kialakulását, melyek közül néhány az információra szakosodott (így az LCI Franciaországban; a Vox Németországban vagy a Sky News Nagy-Britanniában). A műsorkészítési eljárások a huszonnégy órán át tartó szakadatlan szórással és az információs mező nagyobb csatornák közötti felosztása révén megváltoztak. A tévés újságírók személyes jelenléte a harci övezetekben vagy a világ válság sújtotta

területein ugyanakkor nem nőtt meg ilyen mértékben. Viszont egyre több adó sugározza ugyanazokat a képeket, sőt számos antenna nem is szolgál egyébre, épp csak a mások által készített képsorok pusztá összegyűjtésére és továbbadására. A készítők lehetnek ügynökségek vagy nemzetközi tévés hálózatok, s vitán felül előkelő hely illeti meg köztük a CNN anyagait.

Mindenképpen érdekes lesz tehát vallatóra fognunk azokat a képeket, amelyeket a CNN közvetít a legforróbb eseményekről, a fegyveres válságokról. Ezek valóban a legalkalmasabbak arra, hogy a világ televíziói átvegyék és továbbadják őket. Ez a világnak olyan szemlélete, amely közvetlen hatást gyakorol az észak-amerikai közönségre. Más szavakkal, ez a legkevesebb egyéni jellegzetességgel felruházott kép: különös visszavonulás, egy organizáció, egy darab gazdaság s egy elképzelés az információról, amely megérdemli, hogy kitüntető figyelemmel illessük.

A CNN MINT SZERVEZET ÉS MINT EGY ÁTFOGÓ LOGISZTIKA TERMÉKE

A CNN minden egyes filmkockája mögött ott áll először is egy szervezet és egy igen különleges típusú logisztika. Minden észrevétel, mely a CNN-nek a válsághelyzetekről adott képét illeti, szervezetének és gyakran igen eredeti munkamódszereinek elemzését teszi elkerülhetetlenné: ott van először is az újságírók és technikusok hírügynökségnyi méretű, kétezres serege, amely megegyezik például az AFP hasonló állományának nagyságával.

Huszonkilenc irodát folyamatosan működtető hálózata – kilenc közülük az Egyesült Ál-

lamokban dolgozik – lefedi az egész földgolyót. Ez a szám ráadásul jóval kisebb, mint egy világméretű hírügynökségé, hisz az AFP 165 országban 188 irodával van jelen.

A CNN hálózata ugyanakkor tizenegy műholdat tart folyamatos üzemben a sugárzás és a műsorszórás érdekében.

Egy rendkívüli módon központosított rendszer ez, melyet Atlanta óta egyetlen nemzetközi hatósugarú vezérlőpultról irányítanak, amely mindössze tizennégy, napközben „kézi vezérléssel” működtetett alrendszer ismer. Mindegyikük egyetlen területre vagy válsággócra összpontosít, így például van olyan alrendszer, amely kizárólag a boszniai fejleményeket követi.

Végül is a különféle (szerkesztői, riporter, műsor- és gyártásvezetői) újságírószakmákat ők tudásának összesítéséről van szó, nagy részük házon belüli képzésben részesült, hogy azután megmássza a számléltrát a szerkesztéstől a gyártásvezetésig. Sokuk Atlantában nem csinált mást, mint kezelte, válogatta, kommentálta, új formába öntötte, bemutatta azokat a képsorokat, melyek az égből jöttek, a maradék pedig más televíziók, képügynökségek és a jelentősebb nemzetközi hírügynökségek anyagaira támaszkodott. A CNN újságírói tehát elsősorban afféle „minden-szakértők”, akik a maguk posztján olyan eseményekkel foglalkoznak, melyekkel kapcsolatban nincs különösebb felkészültségük, nem merültek el sem helyi, sem történeti összefüggéseikben, nem specialistái az adott területnek.

A CNN szervezete tehát sokkal inkább behalózza a világot, mint bármely más televízióé. Pedig nem látszik többnek egy olyan ügynökségnél, melynek helyi irodái az Atlanta idején telepített készletből egy minden pillanatban mozgósítható forrásállománnyal rendelkeznek. Az irodák Atlantából eredeztetik az információkat, ám „az események megtervezésének felelőse” furcsa módon a különféle nemzetközi ügynökségek minden hírét elfogyasztotta. Ő szabja meg, kinek milyen eseményt miféle eszközökkel kell feltárnia, s milyen úton kell eljutnia hozzá. A CNN hálózata tehát elsősorban egy logisztikai rendszer, épp az ellenkezője egy folyton figyelő hírügynökségnek, amely tudósítói révén szakadatlanul a bolygó négy égtáját pásztázza. A CNN világmérete az atlantai kép.

A lehető legnagyobb hatékonyság elérése érdekében a CNN logisztikája a legagyafűrtabb, legmozgékonyabb technikai eszköztárra támaszkodik. Bizonyos eljárásmodok és cselekvési tervek kidolgozása révén beletartozik ebbe a műsorszerkesztés jövőfűrkésző jellege is. A jelentősebb eseményeket minden pillanatban egy, az „események megtervezésének felelőse” által ellenőrzött forgatókönyv irányítja. Júliusban például készen állt egy teljes műsorterv a kéksisakosok esetleges boszniai kivonulásának tálalására.

Ugyancsak ide tartozik az a folytonos munka, mely a CNN lehető legtöbb országba való bejutását célozza. Ez a szerep a CNN elnökére és külszolgálati főnökére hárul, akik egyfolytában úton vannak, hogy találkozzanak a felelős politikai személyiségekkel, elnyerjék és a bekövetkező válság pillanatában föl is használják együttműködési készségüket. A határok e megnyitását ápolja a CNN műsorán belül a napi tizenöt percben számukra elkülönített *World Report*. Atlantában minden évben egy konferencia egyesíti e „partnereket”, hogy ott szálak szövődjenek az újságírók, a tévéelnökök és az... Információügyi Miniszterek között. Az Öböl-háborút megelőző évben az iraki televízió elnöke és az ország Információügyi Minisztere ott voltak Atlantában ezen a konferencián. Az utóbbival a válság első percétől kapcsolatban voltak, ő engedélyezte, hogy a CNN egy újságírója a háború alatt mindvégig Bagdadban tartózkodjék.

A kormányok felé kijátszott kártya a CNN méltányosságára (fairness) hivatkozik, amely megkívánja, hogy minden, önmagát identifikálni képes fél szót kapjon. Olyasfajta szimbolikus gesztusokkal érnek célra, hogy például koszorút helyeznek el Kim Ir Szen sírkövén, az agg észak-koreai vezető temetésén. Ez a gondosan kidolgozott rendszer és működésmód nagymértékben előre meghatározza, miféle lehet az a tekintet, melyet az adótorony az általa bemutatni kívánt eseményegyüttesre irányít. Vizsgáljuk meg alaposabban a lehetséges és tipikus helyzetek két főbb válfaját!

RIADÓT FÚJ EGY HELYI IRODA

A helyi iroda vezetője úgy érzelki, hogy egy súlyos válság a végkifejlet küszöbére jutott. Moszkvában történik mindez, 1993-ban, az elnök és az orosz parlament szembe fordulásának idején. Értesíti, s a helyzetről adott saját elemzésével cselekvőkészsé teszi Atlantát. Rögvest gyakorlati tanácsokkal is szolgál a helyszínekről, az országba való bejutás körülményeiről, a kép- és a hangszórásához szükséges eszközök hozzáférhetőségéről, valamint az érintett felek idegen televíziókhoz, s kiváltképp a CNN-hez való viszonyulásáról. Moszkva esetében a dolgok kedvezően alakulnak, megkönnyíti őket a korábbi válság tálalásának emléke: a jelenlegi főszereplők közül néhányan a saját javukra tudták fordítani a CNN jelenlétét, azt a módot, ahogyan a konfliktust kezelte.

Egy ilyen eseménnyel szembesülve az információs alrendszer eredeti autonómiája szertefoszlik. A központ veszi kézbe a műveletek irányítását. Beindul a gépezet, riasztják az összes elérhető irodát. A válság kifejlődése gyors és erőszakos, Atlanta nyomban indulási parancsot ad ki különféle munkacsapatainak. Néhány órán belül már 65 újságíró és technikus tartózkodik a helyszínen. Londonból, Párizsból, Kairóból, Nicosiából stb. érkeztek. A France 2-nek jóval több időre lesz szüksége, hogy tizenegy újságírót és technikust oda juttasson. A stábok e központosított kihelyezése nem nélkülözi a paradoxonokat. Így közvetíthette az Air France légitársaságának Marseille-be való eltérítését egy Londonból érkező csapat. A párizsiak valahol máshol dolgoztak Európában.

Sok ember tehát a terepen, az újságírók és a technikusok elfoglalják helyüket, őket majd az ugyancsak a helyszínen rendelt gyártásvezetők irányítják. Nagy részük sem az országot, sem a helyzet részleteit nem ismeri. Mindössze egy röpcédulához hasonló papírdarab van a kezükben, amely néhány alapinformációt tartalmaz, valamint utasításokat arra nézve, hol érdemes forgatniuk, és kivel kell interjút készíteniük. Vitathatatlan, hogy az így előálló kép kevésbé informatív, nem képes a válság mélyére hatolni, s nem képes fölmutatni a válság valódi tétjeit. Nem ad semmiféle történelmi, politikai vagy társadalmi távlatot. Gazdagítja viszont a CNN-féle válságtálalás állandósult háttérelmeit: törekvés az egyensúlyra; a civil és a fegyveres csoportok viselkedése a terepen; típusképek és bizonyos típusú szemtanúnyilatkozatok, melyek alkalmasak az amerikai közönség s majd tágabban: a világpublikum érzelmeinek mozgósítására. Ha egy válság, mint például a boszniai, éveken át elhúzódik, a meghosszabbodott kapcsolatot és a helyszín gyakori látogatása révén idővel megteremtődik egy bizonyos helyzetismeret.

Végül aztán Atlanta kapja és válogatja meg a teljes anyagot, összeveti a többi (általában nem amerikai) tévétársaságok képeivel és a nagyobb hírügynökségek által adott információkkal. Atlanta dönti el, mi mehet előben, és mi nem, ő szervezi meg idővel a látványt, mely a megkapott képzőn áradatából kiemelt jelentőségre tesz szert. A helyben dolgozó újságírókkal való egyeztetés után Atlanta dönt a szórás félbeszakítása s a műsorkészítés leállítására felől. Kész, vége, nincs több látnivaló... akkor sem, ha napilapjainkból utóbb értesülünk róla, százakat végeztek ki a szóban forgó helyen, immár adáson kívül.

TÁVOL A HELYI IRODÁTÓL

Három iroda dolgozik Afrikában (közülük egy sem a kontinens nyugati és középső részén), hat Ázsiában, hatalmas területek esnek kívül tehát a CNN munkatársainak éberségén. Ily módon a világnak csak azokról a területeiről, illetve kontinenseiről érkezhethet kezdeményezés a vezérlőpult felé, amelyek a rendszer látómezejébe kerülnek, amelyeket kisebb-nagyobb sűrűséggel lefed az irodák hálózata: elsősorban azokból az országokból, melyek folyamatos együttműködésben állnak az Egyesült Államokkal, érdeklődnek iránta, s amelye-

ket az amerikai közönség ismer. Vannak azután országok, ahol az Egyesült Államok jelen van, vagy jelen volt (többnyire katonailag). És végül ott van a világ maradéka. Országok, melyeket az alrendszerek vezetői csak nehézségek árán képesek elhelyezni a földgolyón, melyekről gyakorlatilag semmit sem tudnak, midőn hirtelen eléjük pottyannak a zavaros helyzetekről, katonai konfliktusokról, államcsínyekről szóló jelentések.

Mikor e jelentések és az európai televíziók hirtelen Ruandáról kezdenek el beszélni, Atlanta hallgat. Ráadásul bonyolítja a dolgot, hogy ugyanekkor nagyszámú csapatot indítanak Nelson Mandela dél-afrikai elnöki beiktatásának ünnepségeire. A helyzetről alkotott valós elképzelés hiányában a vezérlőközpont, nem akarván kockára tenni életüket, habozik újságíróit Ruandába küldeni. E tekintetben a CNN nem osztja az AP-TV politikáját, amely nem ózdkodik attól, hogy néha túl veszélyes területekre helyezze ki embereit. A CNN nem fog embert küldeni a helyszínre, de ott lesz azokon a területeken, ahol a járványok által megtizedelt hutu menekültek zsúfolódnak össze. Hogyan fogadhatnánk egyetértőleg így a képet, melyet a CNN a mélyen gyökerező hutu–tuzsi szembenállás súlyos kérdéséről ad?

A jugoszláviai konfliktus kirobbanásának idején egyébként hasonló zavart észlelhetünk. A szarajevói piactéren elkövetett mészárlás képei fontos szerepet játszottak az amerikai közvélemény és a kormány érzékenységének felkeltésében. Nem készített viszont a CNN semmiféle felvételt sem Vukovár ostromáról, sem Srebrenica lakóinak tömeges legyilkolásáról. S végképp nem a CNN az a televíziós társaság, amely hírt ad a koncentrációs táborok létezéséről. A CNN újságírói, a nyugati tévés társaságok és hírügynökségek nagy többségével egyetemben hónapokon és éveken át elsősorban Szarajevóban állomásoznak. Csupán a válság legkiélezettebb pillanataiban kísérlik meg elhagyni Zágrábot, Splitet vagy Belgrádot, hogy elérjék a bekerített etnikai szigeteket vagy a menekültoszlopokat.

Ott van azután az egyáltalán nem is tárgyalt vagy csupán a más, olykor helyi tévétársaságoktól átvett képekkel érintett konfliktusok egész sora. Hisz, ha a CNN képeit számos nyugati televízió átveszi, a CNN maga nem kevesebb képet vesz át és meg, műsoraiba olvasztja őket, néha a saját emblémája alatt.

KÉRDÉSEK A LÁTVÁNYRÓL

Az első kérdés, melyet föl kell tennünk a CNN által adott képpel kapcsolatban, a társaság szerkezetéből és újságíróinak szakmai kultúrájából következik. Van tehát egy világszelet, amely része a látómezőnek, s van egy másik, amelyik kisiklik alóla:

A Tien An Men tér diákjai benne vannak, a környéken fölszámolásukra összevont csapatok már nem.

Az orosz televízió és a parlament épülete előtti összecsapások igen, az őket követő kivégzések nem.

Goma igen, de nem a kigali tömegmészárlások stb....

A látvánnyal kapcsolatos második kérdés az értékelés hibáira vonatkozik, melyek az esemény mélyebb megértésének hiányából fakadnak, vagy abból az elképzelésből, hogy a CNN közönségének a válság bizonyos elemei nem lesznek eléggé vonzóak:

A gomai járványok ruandai áldozatai olykor ugyanazok, akik a tuszikkal szemben elkövetett népirtás gyilkosai voltak.

Az orosz parlament lázadói becsülettel adják meg magukat, és bátorságukért köszönetben részesülnek stb....

A harmadik kérdés a televízió általi hamisításból fakadó általános sebezhetőséget érinti. A történelem ott zajlik, ahol a CNN forgatni tud, és ahonnan képeket továbbíthat. Peter Arnett hangja Bagdadban, s képkockák az amerikai csapatok egy hajójáról, ahol a forgatást engedélyezték.

Képek Szarajevóból, s alig valami a Bosznia-szerbe zajló etnikai tisztogatás áradatából.

A negyedik kérdés avval a gyakran igen leegyszerűsített és felületes felfogásmóddal kapcsolatos, mely az itt tárgyalt tézisek tálalása mögött húzódik meg. Vajon a *fairness* elegendő-e ahhoz, hogy megértsük az oly összetett válságok valódi tétjeit? Bevágni néhány mozgalmas képet, begyűjteni néhány szemtanú-beszámolót, vajon elégséges-e ez a helyzetek megértéséhez és megértetéséhez ott, ahol a felelősség kérdéseit oly nehéz tisztázni?

A CNN által teremtett kép vajon nem különösen alkalmas-e arra, hogy az esemény túszává váljék, s az adott konfliktus egyes főszereplői helyben manipulálják? Ez utóbbiak számára a CNN nyilvánossága s az összkép módosítására való képessége komoly tét, hisz a kilépés lehetőségét kínálja a nyugati közvélemény, a nyugati országok egyes politikusai, végső soron kormányai elé. Néhány főszereplő... Szövetségesek, ellenségek, törekedők...

Számos kérdés, melyet itt a CNN kapcsán tárgyaltunk, ugyanúgy fölmerül a világ bármely más televíziójával kapcsolatban is. Írásunknak az volt a célja, hogy megmutassuk: a CNN ereje egyben gyengeségeinek forrása is. Amennyiben ezeknek súlyosabb következményei vannak, mint más tévétársaságok esetében, ez pusztán abból a kiemelt helyből adódik, amelyet e csatorna mint képforrás és hivatkozási alap elfoglal közöttük.

Zeke Gyula fordítása